

Listéra

1 – 1997

TELEMARK BOTANISKE FORENING

LISTERA - Tidsskrift for Telemark Botaniske Forening (NBF, Telemarks-
avdelingen)

12.årgang, 1997, nummer 1

ADRESSER OG TELEFONER:

TELEMARK BOTANISKE FORENING, Postboks 625, 3903 Porsgrunn
Postgirokonto: 0806 3272788

Kasserer: Olaf Svendsen, Enggravtunet 12, 3711 Skien
Tlf.: 35 50 05 91

Styremedlem: Charlotte Bakke, Huldrevn. 3, 3928 Porsgrunn
Tlf.: 35 51 27 01

Styremedlem: Esther Broch, Oscarsgt. 53, 3725 Skien
Tlf.: 35 53 05 86

Styremedlem: Harald Stendalen, Wettergreensv. 5, 3738 Skien
Tlf.: 35 59 43 73

Styremedlem: Lise Stokstad, Fagerlivn. 10, 3910 Porsgrunn
Tlf.: 35 55 37 77

Varamedlem: Målfrid Ergon, Steinringen 47, 3931 Porsgrunn
Tlf.: 35 51 25 16

Flora-atlas: Ole Petter Oksum Eriksen, Ospestien 19, 1370 Asker

I redaksjonen:

Charlotte Bakke, Priscilla Hansen, Grete Stendalen

Forside: Kjempesoleie, *Ranunculus lingua*, tatt ved Lian-elva i Hof, Vestfold,
av Priscilla Hansen i 1991. (Se artikkelen på side 24.)

Tegningene på side 2 og baksiden er fra Hjorth, H. 1969. *Blomstervandringer*,
og bildene av plantene fra ballasthagen vår på side 9 er fra Lids 5. utgave.

ISSN: 0801 - 9460

NÅ

Av Gunnar Bull Gundersen

Det er nå
det er sommer
Ikke i morgen
Ikke om en stund
Vent ikke på noe
Tenk på nå
ikke på neste sekund
Det er nå
vinden stryker deg
for sakte fart
gjennom grånende hår
over brystet
Det er nå
solen ser deg
Det er nå
kjenn, nå
Vent ikke på
den du venter på
Vent ikke på noen
Det er nå
smørblomsten gulner
Det er nå
løvetannen sender et frø
til verden og en
bror og en søster til det
Det er nå
og rognen venter
Det er nå
almen skjelver, syringen nøler
to hester står og sover
Stæren forsvant
over taket
men svalene, svalene
Det er nå
epleblomsten befruktes
på et gammelt tre
Se vepsen, se blomsten

Det er nå
vepsen, blomsten, se
nå

Hva var det
du så?
Det er for sent

Det er nå
du ikke ser
det du så

FRA REDAKSJONEN

Nå er vi endelig klare med årets første *Listera*, denne gang som en "sommerutgave".

Siden siste utgivelse har det skjedd store forandringer i naturen, og vi har for lengst lagt bak oss tidene for lubne gåsunger, vårens første nølende spirer og blåveistuer i varme lier. Nå er det frodig og grønt over alt.

I skrivende stund er allerede de fleste av våre vår- og forsommer-turer avviklet, og mange kan se fram til den nær forestående sommer-ekskursjonen.

Diktet av Gunnar Bull Gundersen som er valgt ut til bladet denne gang, minner oss på at vi kanskje burde tenke mindre på det som har vært og hva som skal skje i framtiden, og heller prøve å konsentrere oss om å verdsette det vi sanser i hvert øyeblikk.

Så litt om innholdet i bladet:

Forsiden prydes av en kjempe-soleie, og i en artikkel kommer Roger Halvorsen nærmere inn på denne artens voksemåte og utbredelse.

Som nevnt i forrige nummer av *Listera*, så tar Anders Often og Tore Berg for seg botaniske registreringer de har gjort av spesielle plantearter på Langesundstangen, og også fra Håøya samt Åsstranda / Grava-stranda.

Harry Andersson har sendt oss et stykke som omhandler botanikk knyttet til myter, magi og litteratur.

Vi kan der bl.a. lese om planter brukt i symbolsk betydning i Shakespeares diktning.

Ellers har vi med den årlige spalten med plante-nyfunn her fra Telemark. Også i 1996 ble det gjort mange fine funn.

Vi håper på å få utgitt et nummer til av *Listera* i 1997. For øyeblikket har vi ikke så mye stoff på lager, og gjentar derfor vår "evige" anmodning om at medlemmene vil bidra med ett og annet til bladet. Kan hende den årstid vi nå er inne i vil gi den rette inspirasjon?

Ha en fortsatt god sommer!

PS - Vi går ut fra at alle fikk med seg programmet "Ut i naturen" som ble sendt på NRK1 torsdag, 22. mai, der TBFere botaniserte m.m. på Langesundstangen og omliggende områder.

BOTANISK ODYSSÉ I MYTER, MAGI OCH LITTERATUR.

Av Harry Andersson

Sumererna trädde fram i historiskt ljus i Mesopotamien c:a 5.000 år f.Kr. (meso=mellan, potamos=flod: landet mellan Eufrat och Tigris). I deras kilskrifter från 3.000 år f.Kr. påträffar vi de första skriftliga källorna med uppgifter om läkemedel från växtriket. Opium, timjan och lakritsrot ingick i medikamenterna. Arsenalen mot sjukdomar utökades efter hand.

Opiumsvalmue

I stenskrifter från Babylon på Hammurabis tid c:a 1800 år f.Kr. omnämnes bl.a. sennablod, saffran, kanel och vitlök. Dekokter, salvor och tinkturer (spritlösningar) bereddes av olika läkeväxter. Kulturer avlöste varandra, blomstrade och förföll, men föreställningarna om växternas läkande förmåga övertogs och utvecklades under århundradena.

I papyrusrullar från Egypten 1550 år f.Kr. omnämnes inte mindre än 700 olika läkeväxter. Ett stort antal recept finns nedtecknade. Aloe, malört, myrra och indisk hampa användes flitigt. Torkad hampa med hartsrikt innehåll hette ursprungligen 'haschisch', ett arabiskt ord för 'torkad ört'. Förkortningen hasch håller numera på att försvinna för andra populärnamn (crack mm.).

Malurt

Via karavanvägarna och med sjöfart fördes inte bara levande växter och torkade växtdelar utan också traditioner, myter och sägner, som omformades i nya kulturella utsmäckningar. Indiens syndaflo-

berättelse och Hammurabis tio Guds budord är exempel på överflyttade kulturinslag, som i omklädd form återges i Gamla Testamentet. I den indiska syndaflodsberättelsen fastställer Gud vad som skal tagas med i arken: "*Du skall taga alla läkeväxter, alla olika frön och ett par av alla slags djur.*"

Från de indiska Vedaskrifterna härstammar också signaturläran (signum = kännetecken). Växterna har genom skapelsen fått sådana former och färger, som talar om vad

Planter som lignet hår, öket hårveksten

de kan användas till. "Lika botar lika" hette det. Rödbruna blad har förmågan att bota leversjukdomar. Lunglavens rutmönstrade ytstruktur är ett signum på lavens användbarhet mot lungsjukdomar, etc.

Med rätt eller orätt försöker dagens kinesiska vetenskapsmän bevisa att deras föregångare var först att upptäcka och uppfinna praktisk taget allt, långt innan samma företeelse dyker upp i Västerlandet. Världens "första" örtabok och läkemedelsförteckning skrevs i Kina 2700 år f.Kr. Även om den var en

samling, som bygger på äldre traditioner, fick den ny och stor genomslagskraft och översattes och avskrevs ända in i medeltiden. I boken, som var betitlad "Pen Tsao", fanns 730 växtdroger beskrivna.

Med grekernas och romarnas inträde på den historiska arenan infördes en mera systematisk och provetenskaplig behandling av botaniken. Theofraströs, som var lärjunge till Aristoteles, har blivit kallad botanikens fader. Han skrev på 300-talet f.Kr. det första botanis-

Blomster som lignet öyne, ga skarpt syn

ka verk man känner till. Det innehåller beskrivningar av c:a 500 växter och deras användning inom medicinen. Ett stort antal örta- böcker tillkom under århundradena

Theofraströs

e.Kr. Ända fram till 1900-talets första årtionden var örtmediciner dominerande vid sjukdomsbot. Ännu vid milleniet år 2000 beräknas knappt hälften av alla medikamenter ha sitt ursprung i växtprodukter. Hur mycket är vi belastade med traditioner och föreställningar från det förgångna?

Under den katolska tiden i Norden odlades medicinalväxterna i kloster-trädgårdarna och medicinerna ansågs inte verksamma, förrän de välsignats av kyrkans tjänare. Efter reformationen övertog de profana botaniska trädgårdarna odlingen av läkeväxterna, men sortimentet uppblandades efter hand med inslag av andra nyttoväxter och kuriositeter. Först omkring 1700 började de botaniska trädgårdarna att gradvis frigöra sig från den medicinska inriktningen. Odlingen av nytto- och prydnadsväxter motiverade den ekonomiska satsningen. Så småningom kom odlingar för den systematiska botanikens behov att bli dominerande. Dagens målsättning för de botaniska trädgårdarna är mångsidig och till en del museal. Det aktuella slagordet "Genetisk diversifikation" (en floskel för ärftlig mångfald)

döljer kanske en förevändning för en konservativ syn på uppgifterna.

Ett aktuellt exempel på ett verkligt bevarande av en art och dess återplantering i ursprungslandet utgör *Sophora toromiro*, ett träd tillhörigt ärtväxtfamiljen. Frön från de sista exemplaren i världen räddades till Göteborgs Botaniska Trädgård och gav upphov till plantor, som odlats där sedan 1940-talet. Materialet har senare klonats och återplanterats på Påskön, varifrån växterna ursprungligen hämtats men där de senare utplånats. För att försäkra sig om överlevnad av växten i Europa har man även delat med sig av plantor till Kew Botanical Garden i England. Ett flertal andra utrotninghotade växter har räddats genom insatser av mycket hängivna trädgårdsmästare vid de botaniska trädgårdarna.

Genom tiderna har växter haft en särskild betydelse vid religionsutövning. Rökelse i templen innehöll ofta kryddstarka, eteriska ångor från ett flertal växter. Kanel, kardemumma och myrra var standardingredienser. Balsamering till evigt liv skedde genom att kropparna ingnedes med krossade växter

Innhästring av medisinske urter

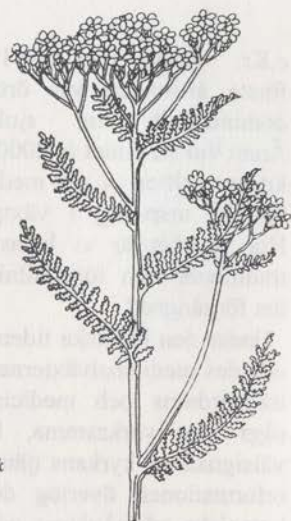
av bl.a. Artemisia-släktet. Kropparnas håligheter fylldes med myrra, aloe, kassia och andra växter, som legat i vin eller var färskas och hämtade från speciella trakter, där

aromen var särskilt utpräglad. Runt de balsamerade kropparna fanns i regel en bädd av kryddväxter och mer eller mindre giftiga arter.

Den katolska kyrkan gav växterna namn med religiös anknytning. Kristi törnekrona, Jungfru Marie nycklar, Jungfru Marie sänghalm, judasträdet, Kristi blodsdroppar och johannesört är några exempel på namn, som lever kvar i nutiden.

Långt dessförinnan hade grekerna tillägnat växtnamn till sina gudars och deras skyddslingars ära. Ofta var namnet förbundet med en sägen om speciella bedrifter. *Achillea millefolium*, på svenska röllika (av rödläka), bär släktnamnet efter hjälten Akilles, som förband en sårad vapenbroder med växtens blad. *Daphne mezereum* anknyter till nymfen Dafne, som var i tjänst hos gudinnan Artemis. Nymfen förfölj-

des av den kärlekskranke Apollon och förvandlades till ett 'träd' för att slippa förnedras. Artemis har sitt namn invävt för framtiden i släktnamnet *Artemisia*. I grekiska skrifter nämnes flera växter för första gången vid namn, som har en dunkel bakgrund. Mossa hette i tidig grekiska "bryon" (något som växer översvallande; jämför 'embryo' = foster eller grodd). I etymologiska verk uppges ofta författare som Theofrastos (300-talet f.Kr.), Dioskorides (första århundradet e.Kr.) och Plinius (23-79 e.Kr.) ha lämnat förstagångs-uppgifter om växtnamn, t.ex. *Atriplex*, *Butomus*, *Cichorium*, *Eupatorium*, etc.

Redan tidigt i den botaniska historien gavs vissa växter en symbolisk betydelse. Olivkvisten, som tecken för fredsvilja, har en förhistoria långt före Gamla Testamentets tillkomsttid. Lagern (laurbær) som segersymbol fanns inte

Oliventre

bara i grekernas kultur, utan hade sin motsvarighet i andra städsegröna arter i Orienten. Med tiden utvecklades ett samband mellan växterna och praktisk taget varje psykisk yttring. Svartsjukan, troheten, kärleken, falskheten, dygden, sorgen, minnet - alla hade de en representant i växtriket. För antikens och medeltidens människor var det av allra största vikt att känna till denna symbolik, så att en hyllning fick den rätta innebörden.

Den författare, som senare till fulländning använt blomsterspråket för att karakterisera personligheter, är William Shakespeare (1564-1616). På inte mindre än 800 textställen nämnes växter i symbolisk betydelse i hans dramer. Flest förekommer anspelningarna i "En midsommarnattsdröm" och i "Hamlet".

Shakespeares dramer innehåller ovanligt många botaniska uppgifter, men man får aldrig glömma, att växterna är rekvisita för att ge karaktär åt aktörerna. En bekräftelse på detta kan en replik i "The Merry Wives of Windsor", akt V, scen V, sägas vara: (Anne:) "Fairies use flowers for their charactery".

En del växtsymbolik har gått förlorad, annan är gåtfull för nutida tolkare. Det har inneburit många problem för översättare att kortfattat återge den symboliska innebörden. En svensk översättare vid mitten av 1800-talet försökte finna nya namnkombinationer för att täcka symboliken, t.ex. smickersöta (för fänkål-symbol för smicker) och kuttergräs (för akleja-symbol för köttslig lusta). Även om några bearbetare varit botaniskt beivrade, har översättningarna inte alltid blivit botaniskt korrekta, vilket den anakronistiska förekomsten av växtnamnet gatkamomill (tunbalderbrå) visar. Denna växt gjorde sitt inträde i Europa först vid 1800-talets mitt. Shakespeares bluebell är inte *Campanula*-blåklocka utan en *Scilla*-art. Coco-flower har inte med gök-blomster att göra. Coco var det gängse ordet för dåre. Cuckoo är gök (men kan också betyda: 'Tittu!').

I "Hamlet" akt IV, scen V, delar Ophelia ut växter med symbolisk betydelse, när hon i själva verket vill milt tillrättavisa Laertes:

"There's rosemary, that's for remembrance; pray you, love, remember! And there is pansies, that's for thoughts".

Rosmarin var en symbol för minnet och penséeer (stemorsblom) för (efter)tanken. I en annan replik:

"There's a daisy; I would give you some violets, but they withered all when my father died. They say he made a good end."

Tusenskönan och den mångfärgade styvmorsviolen (Natt og dag) betecknade bedräglighet och skojeri. Ett vardagsnamn på *Viola tricolor* var Love-in-idleness: 'kärlek på skämt'. Oberon säger i "A Midsummer-Nights Dream" akt II, scen I:

"Yet mark'd I where the bolt (blix eller 'pil') of Cupid fell; it fell upon a little western flower, before milk-white, now purple with love's wound, and maidens call it Love-in-idleness."

Cupido var romarnas namn på kärleksguden, grekernas Amor. Den helfärgat blå skogsviolen var däremot trohetens symbol. Det gällde att skilja på violerna vid uppvaktningar!

Natt og dag (*Viola tricolor*)

Trots att Shakespeare får sägas ha varit botaniskt kunnig eller bevandrad, räckte inte alltid kunskapen om växterna till för författarens behov. Ett 20-tal växter omtalas för första gången i hans dramer och tre bestående engelska växtnamn har Shakespeare till upphovs-

Ophelia: "And there is pansies..."

man. Av Storbritanniens i dag drygt 2.000 växter, var 500 kända vid 1600-talets början. Av dessa nämnes i dramerna 170 arter, däri inräknat ett fåtal odlade växter. Rosen, liljan och eken omnämns flest gånger.

Om mina läsare funnit något intresse i ovanstående artikel, är det möjligt att jag återkommer med fler strövtåg i floras rike. I annat fall får jag pryda meg med ett fång vinruta: ångerns symbol.

Vinrute

"When daisies pied and violets blue
 And lady-smocks all silver-white
 And cuckoo-buds of yellow hue
 Do paint the meadows with delight,
 The cuckoo then, on every tree
 Mocks married men, for thus sings
 he:

*Cuckoo, cuckoo. O word of fear,
 unpleasing to a married ear."*
 (ur "Love's Labour's Lost", akt V,
 scen II)

Illustrasjonene

Illustrasjonene er tilføyet av redaksjonen og har derfor norsk tekst. Flere av dem vi har brukt er gjengivelser fra gamle floraer og andre eldre verk. Ellers har vi sakset:

Valmue og **ryllik** fra: *Medisinske urter*. 1982. Teknologisk forl.

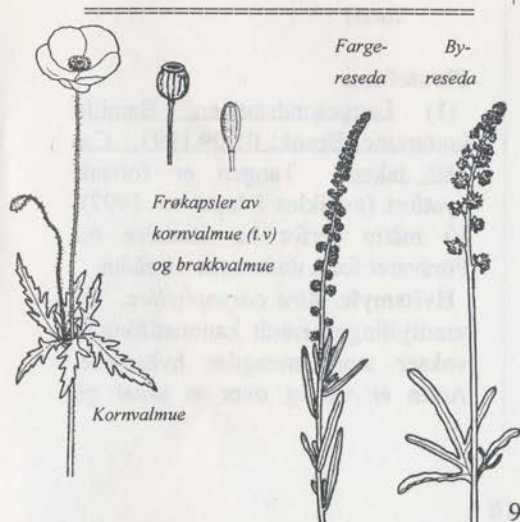
Malurt fra: Swahn, Jan-Öjvind. 1991. *Krydder*. Teknologisk forl.

Myrra fra: *Våre medisinske planter*. 1984. Det Beste.

Natt og dag fra: Brøndegaard, V.J. 1987. *Folk og flora 2*. Rosenkilde og Bagger.

Oliventre fra: Finne, Ferdinand. 1990. *Vandrer mot en annen strand*. Dreyers forl.

Vinrute fra: Hollis, Sarah. 1990. *The country diary herbal*. Exeter.

BALLASTBEDET

Det er nå på tredje året at T.B.F. har sitt ballastbed ute på Mule Varde. Etter såpass lang tid kan det være på sin plass å se litt nærmere på hvordan det har gått med dette prosjektet så langt.

Artene som er innplantet i bedet har for det meste hatt sine opprinnelige voksesteder på velkjente ballasthavner som Brevik, Langøya, Langesund, Kragerø og Larvik. De er satt ned i form av planter, eller de er frøsådd.

En del av plantene ser ut til å ha greid seg svært bra, som brokkurt (*Herniaria glabra*), markkarse (*Lepidium campestre*), mursennep (*Diploxys muralis*), byreseda (*Reseda lutea*), krypmure (*Potentilla reptans*), stivgaukesyre (*Oxalis fontana*), Askerstorkenebb (*Geranium pyrenaicum*), ugrasbingel (*Mercurialis annua*), apoteker-kattost (*Malva sylvestris*), nattlys (*Oenothera biennis*), ormehode (*Echium vulgare*), hunderot (*Ballota nigra*), murtorskemunn (*Cymbalaria muralis*), smalsvineblom (*Senecio erucifolius*), sandfaks (*Bromus sterilis*) og takfaks (*Bromus tectorum*).

Arter som er ettårige har det vært noe vrient å holde styr på. Dette kan skyldes dårlig frøsetting, frøplantene kan ha blitt forvekslet med ugress eller det kan ha vært vanskelig å finne utav p.g.a. at navneskiltene har blitt flyttet på av uvedkommende. Det er også mulig

(forts. på s. 26)

HVITSMYLE OG ANDRE PLANTEFUNN LANGS TELEMARKKYSTEN, SOMRENE 1993, 1994 OG 1996.

Av Anders Often¹ og Tore Berg²

Innledning

I forbindelse med botaniske registreringer for *Regional verneplan for Oslofjorden*, (i denne sammenheng innbefatter det kyststripa fra Østfold til og med Telemark), har vi undersøkt karplantefloraen på 26 lokaliteter i Bamble, Porsgrunn og Kragerø kommuner (Often & Berg, manus). Denne artikkelen oppsummerer noen nyfunn og gjenfunn fra tre lokaliteter i Bamble og Porsgrunn (Langesundstangen, Håøya og Åsstranda - Gravastranda) samt funn av hjortetrøst fra Kammerfoss, Kragerø kommune. **Rød skogfrue** og **musesvingel** ble funnet i 1996 på en ekskursjon i regi av Telemark Botaniske Forening. Nomenklaturen* følger Lid (1994). Alle UTM-koordinater er i WGS84-datum (M711-kart med blått rutenett). Verdifulle lokaliteter, som ble valgt ut for undersøkelsen, var for det meste hentet fra Halvorsen (1993). Prikk-kart er sammenstilt fra herbariebelegg ved Botanisk museum, Oslo, og fra litteraturopplysninger.

¹Norges Landbrukshøgskole, Institutt for biologi og naturforvaltning, P.b. 5014. 1432 Ås.

²Austadveien 58, 3034 Drammen.

*For dette og andre fagord, se ordlisten i slutten av artikkelen. - Red.

Følgende plantefunn omtales:

Fra Langesundstangen, Bamble kommune:

Aira caryophyllea (hvitsmyle)

Aira praecox (dvergsmyle)

Cephalanthera rubra (rød skogfrue)

Dryas octopetala (reinrose)

Eupatorium cannabinum (hjortetrøst)

Hedera helix (eføy)

Luzula luzuloides (hvitfrytle)

Vulpia myuros (musesvingel)

Fra Håøya, Porsgrunn kommune:

Carex appropinquata (taglstarr)

Eupatorium cannabinum (hjortetrøst)

Melica uniflora (lundhengeaks)

Fra Åsstranda - Gravastranda, Porsgrunn kommune:

Carex hartmanii (hartmansstarr)

Fra Kammerfoss, Kragerø kommune:

Eupatorium cannabinum (hjortetrøst)

Plantefunn

(1) Langesundstangen, Bamble kommune. Besøk: 01.09.1993. Ca. 180 taksa. Tangen er fortsatt kystfort (avvikles i løpet av 1997). Vi måtte derfor ha tillatelse fra Forsvaret for å undersøke området.

Hvitsmyle, *Aira caryophyllea*. På sandfyllingen rundt kanonstilling 1 vokser store mengder hvitsmyle. Arten er vanlig over et areal på

omtrent 30 m². Lokaliteten ligger nær sørspissen, noe avskjermert inne i skogen. Arealet nærmest kanonen er, naturlig nok, åpent med fri sikt mot sør.

Sandfyllingen er fremdeles lite tilvokst, enda det er rundt 14 år siden den ble anlagt. Feltsjiktet er glissent, og er dominert av ett- og toårige arter. Foruten hvitsmyle er følgende arter vanlige: småsyre, meldestokk, linbendel, gjetertaske, sneglebelg, åkersvineblom, krattlodnegras, flatrapp, takfaks og dvergsmyle. Noe mere spredt vokser hvitbergknapp, bergmynte, bakkemynte, filtkongslys, balderbrå, markmalurt og hundekveke. Hvit-smyle er vinterannuell, og da vi besøkte lokaliteten i begynnelsen av september var individene blitt til tørre, lyst strågule frøstandere.

Figur 1. Hvit-smyle (*Aira caryophylla*) ved kanonstilling 1, Langesundstangen, Bamble kommune. Foto: A. Ofte 01.09.1993.

Ifølge oppsynsmann John Solvik ble sandfyllingen ved kanonstilling 1, foruten noen andre sandfyllinger nærmere sørspissen, tilsådd omkring 1980. Det ble brukt samme frøblanding som på Oddane Sand fort i

Vestfold. Det er ikke usannsynlig at dvergsmyle og hvitsmyle (og kanskje takfaks) har fulgt med i frøblanding som forurensning. Disse artene er ettårige og er derfor neppe bevisst medtatt i frøblandinger som skal binde og stabilisere sandmark. Dvergsmyle og takfaks vokser flere steder på Tangen, hvitsmyle ble kun funnet ved kanonstilling 1. Denne noe beskyttede lokaliteten har sannsynligvis bedre mikroklima enn de eksponerte sandfyllingene litt lengre sør. Dette kan være årsaken til at hvitsmyle fremdeles forekommer her.

Lye & Skaarer (1992) oppsummerer status for hvitsmyle i Norge. Det er tre tidligere funn, hvorav to sannsynligvis er tilfeldige og utgåtte. I nærheten av Grimstad, nær Homborsund, ble hvitsmyle oppdaget i 1978. Den vokser i kalkfattige tørrbakesamfunn på et svært begrenset areal. Opprinnelsen for lokaliteten er usikker, men de finner det ikke usannsynlig at den kan være spredt med vind fra Danmark. Forekomsten har holdt seg på stedet i minst tolv år (sist studert i 1990 av Lye og Skaarer).

I 1995 ble det oppdaget enda en ny lokalitet for hvitsmyle i Norge. Jan Inge Johnsen fant arten midt i Lillesand by. Her er den vanlig på tørre berg og sandholdige, litt opprodede vegkanter langs en strekning på ca. 100 m.

Hvit-smyle er nok lettest å finne om høsten. Da har de små og tørre, tueformede individene, med strå

som sjelden er høyere enn 15-20 cm, en karakteristisk form som ikke ligner på noen andre arter i norsk flora. Hvert individ består som regel av flere stive strå, med hver sin rikt forgreinede topp. Fargen er skinnende lys gul til sølvfarget. Slekta *Aira* har karakteristiske småaks. De består av to blomster hver med et langt knebøyd snerp på inneragnet. Arten er nok lettest å forveksle med et lite dødt smyleindivid (Fig. 1). Kanskje er hvitsmyle vanligere langs den ytre kysten av Øst- og Sørlandet enn antall funn tyder på?

Populasjonene i både Homborsund og på Langesundstangen synes å sette modne frø (det er vanskelig å tenke seg at hvitsmylefrøene har ligget i frøhvile siden utsåingen ca. 1980), så grunnlaget for lokal spredning skulle være tilstede. Men den vinterannuelle livsstrategien tyder på at arten kun er velegnet for den ytre kystens mest vintermilde områder. Og det beskyttede, men samtidig soleksponerte voksestedet på Langesundstangen antyder at arten også stiller krav til sommertemperaturen, så mange potensielle voksesteder i Norge har den opplagt ikke.

Hvitsmyle er en europeisk art (Hultén & Fries 1986) som finnes i hele Danmark, på vestkysten av Sverige nord til Gøteborg, i hele England, på Hebridene, Shetland og Orknøyene. Klimatisk sett kunne den derfor tenkes å ha et visst utbredelsesareal langs sørvestkysten av Norge, kanskje et potensielt areal

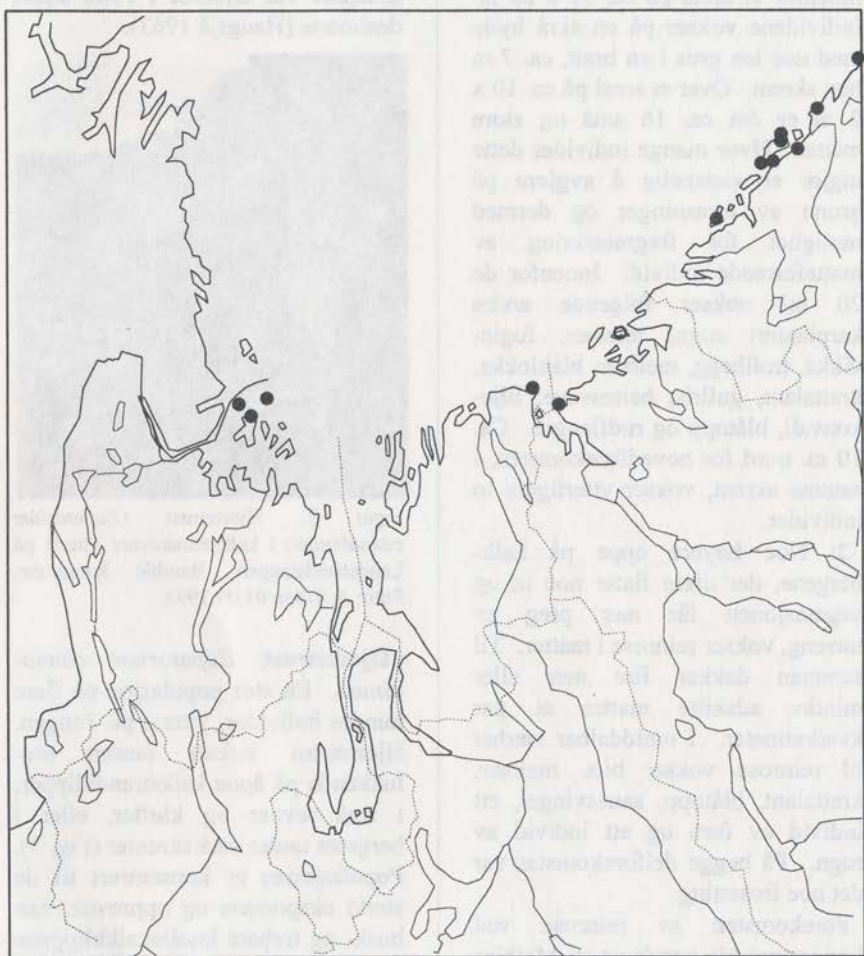
omtrent som for steinstorkenebb, en art med lignende livsstrategi, totalutbredelse og økologi.

Det er for øvrig beskrevet tre underarter av hvitsmyle i Storbritannia (Stace 1992), og blomsterkarakterer er viktige for underartsbestemmelse. Da materialet fra Langesundstangen er samlet så sent på året at mange blomsterkarakterer mangler, har vi ikke dristet oss til å bestemme kollekten til underart.

Dvergsmyle, *Aira praecox*. Vokser sammen med hvitsmyle ved kanonstilling 1, foruten på sandfyllingene i sørskrenten, ytterst på Tangen. Som hvitsmyle, er dvergsmyle sannsynligvis innkommet som frøforurensning, ca. 1980. Dvergsmyle er også nylig funnet på Oddane Sand fort, hvor forsvarret har brukt samme frøblanding. Siden Fægri (1960b) er arten også funnet på Hvaler (Johansen 1986). Se Fig.2.

Rød skogfrue, *Cephalanthera rubra*. 16 individer vokser i geitvedkratt like ved forekomsten av hvitfrytle, ved stien langs toppen av Tangen. Populasjonen ble oppdaget forsommeren 1996 under en ekskursjon i regi av Telemark Botaniske Forening (v/ Karl Eriksen og John Solvik). Rød skogfrue er en svært sjelden, sørøstlig orkidé. Dette er den andre kjente nåværende lokalitet i Grenlandsområdet (jfr. Hanssen 1996).

Reinrose, *Dryas octopetala*. På Tangen vokser reinrose på kalkberg på østsiden, 50-70 m fra stranden. Det er to delforekomster:

Figur 2. Den kjente utbredelsen for dvergsmyle (*Aira praecox*) på det sørlige Østlandet. Prik: Herbariebelegg. Åpen ring: Fra A. Blytt (1876, s. 1244: "Fra Skaatø ved Kragerø (if. Lindeb.)").

1: To, noe adskilte forekomster innenfor et areal på ca. 50 x 20 m. Individene vokser på en skrå hylle med noe løs grus i en bratt, ca. 7 m høy skrent. Over et areal på ca. 10 x 2 m er det ca. 16 små og store matter. Hvor mange individer dette utgjør er vanskelig å avgjøre på grunn av utrasninger og dermed mulighet for fragmentering av matteformede individ. Innenfor de 20 m² vokser følgende andre karplanter: rogn, teiebær, fuglevikke, trollhegg, melbær, blåklokke, krattalant, gullris, beitesveve, liljekonvall, blåtopp og rødflangre. Ca. 10 m. nord for hovedforekomsten, i samme skrent, vokser ytterligere to individer.

2: Noe høyere oppe på kalkbergene, der disse flater noe ut og vegetasjonen får mer preg av tørtreng, vokser reinrose i matter. Til sammen dekker fire mer eller mindre adskilte matter et par kvadratmeter. I umiddelbar nærhet til reinrosa vokser bl.a. melbær, krattalant, blåtopp, sauesvingel, ett individ av furu og ett individ av rogn. På begge delforekomster var det noe frøsetting.

Forekomsten av reinrose ved Langesund ble oppdaget av Mathias Numsen Blytt i 1838 (herb. Hb O). Siden er lokaliteten omtalt i flere arbeider. Haugsjå (1963) oppsummerer historien for lokaliteten frem til 1962. Reinrose er funnet på kalkstrandberg langs østkysten av Langesundshalvøya, fra Tangen og nordover til Stathelle, foruten langs østsiden av Langøya. Lokalitetene

fra Langesund og nordover til Stathelle var allerede i 1962 sterkt desimerte (Haugsjå 1963).

Figur 3. Hjortetrøst (*Eupatorium cannabinum*) i kalksteinsrevner ytterst på Langesundstangen, Bamble kommune. Foto: A. Ofen 01.09.1993.

Hjortetrøst, *Eupatorium cannabinum*. Én stor populasjon på flere hundre individer, ytterst på Tangen. Hjortetrøst vokser nesten utelukkende på åpne kalkstrandklipper, i små revner og kløfter, eller i bergrota under små skrenter (Fig. 3). Populasjonen er konsentrert til de sterkt eksponerte og opprevne, nær busk- og trebare knollekalkklippene på sørspissen. Alle voksestedene synes svært tørre. De ytterste voksestedene er i tillegg sterkt utsatt for sjøsprøyt. Det er ganske overraskende at hjortetrøst er den karplanten som følger revnene i klippene lengst ned mot sjøen. Alle hjortetrøstindividerne er lave og kompakte, som oftest ikke over 50 cm høye. Mange bærer frukt.

I tillegg fant vi ett hjortetrøst-individ i tørre, tette kratt på oversiden av kanonstillingene, foruten at den dannet en tett bestand i en gammel, åpen militær gangsjakt, også denne nær sørspissen av Tangen. Se under (4) "Kammerfoss" for generell omtale av hjortetrøst.

Eføy, *Hedera helix*. Nær spissen av Tangen, på vestsiden i en lun, forholdsvis bratt sørvestvendt forsenkning, omgitt av klippeblokker på nord- og østsiden, vokser en gigantisk eføy (Fig. 4). Individet dekker skogbunnen over et areal på ca. 20 x 20 m. Det dekker flere sørvest- og vestvendte bergvegger, deriblant en ca. 8 m høy klippe. Skuddene klatrer opptil 6 m oppover stammene på asketrær.

Figur 4. Eføy (*Hedera helix*) i en SV-vendt forsenkning nær spissen av Langesundstangen, Bamble kommune. Foto: A. Ofte 01.09.1993.

Øverst på de lysåpne klippene er skuddene fertile, i skogbunnen er det bare sterile skudd. Hele forekomsten synes å være ett

individ. Forsenkningen er dominert av asketrær. På skogbunnen, under det forholdsvis tette kronetaket, vokser det nesten ikke busker og urter. Eføyskuddene danner derimot et tykt, mykt teppe. Kun noen stankstorkenebb og liljekonvaller har greid å kile seg innimellom de lange eføyskuddene.

Eføyen kan være samme individ som Mathias Numsen Blytt samlet et skudd fra i 1838 og etiketterte med: "Langesunden paa Klipperne ud mot Havet" (Botanisk museum, Oslo).

Danielsen (1954 og 1960) beskriver to kjempeindivider av eføy fra henholdsvis Ånuglo i Tysnes kommune, Hordaland, og Kjekseberget i Vikedal, Rogaland. Individet på Ånuglo gikk for å være Norges største eføy (Lagerberg et al. 1956, s. 11). Det var minst 20 m høyt og hadde en stammediameter på maksimum ca. 40 cm. Individet på Kjekseberget dekket ca. 160 m² av en sørvendt bergvegg. Største stammediameteren var også her ca. 40 cm. Individet døde ca. 1925.

Fra Østlandet beskriver Størmer (1938, s. 77) et stort individ på Håøya i Oslofjorden, forøvrig innergrense for arten på Østlandet (Fægri 1960b). Størmer skriver at individet dekker et omtrentlig areal på 400 m², at det klatrer 3,8 m oppover ei furu, 4 m oppover et eiketre og 8 m oppover ei gran. Hovedstammen har en omkrets på ca. 17 cm i rothalsen. Dette individet synes å være av omtrent samme størrelse som det på Langesundstangen.

Hvitfrytle, *Luzula luzuloides*. I kalkfuruskgogen, langs stien midt over Tangen, vokser én klon med hvitfrytle. Hylander (1943) argumenterer for at enkelte antropochrome arter er innført til Sverige med gjennombruddet av den engelske hagestil i første halvdel av 1800-tallet, deriblant hvitfrytle. Nordhagen (1954) skriver om det samme elementet i Norge. Fra Telemark nevner han to funn av hvitfrytle, fra henholdsvis Ulefoss og Holden. På Langesundstangen kan det tenkes at hvitfrytla kan knyttes til den gamle lystparken som lå på Tangens midtre del før siste krig. Men vi tror vel heller at arten har kommet inn på ett eller annet vis i forbindelse med den militære aktiviteten på Tangen, kanskje helst med tyskerne i krigsårene. Skogen (1963) sannsynliggjør det samme for en hvitfrytleforekomst han fant i 1962 på Ørland, Sør-Trøndelag. At hvitfrytle etter siste krig dukket opp på mange av stasjonene langs den svenske innlandsbanen var også sannsynligvis et resultat av tysk aktivitet, nemlig trossporettransporter nordover under krigen (Rune 1959).

Musesvingel, *Vulpia myuros*. Vokser sammen med hvitmytle og dvergsmyle ved kanonstilling 1. Musesvingel har også sannsynligvis kommet inn som frøforurensning (jfr. Lid 1994). Populasjonen ble oppdaget forsommeren 1996 under en ekskursjon i regi av Telemark Botaniske Forening (v/ Karl Eriksen og John Solvik).

(2) **Håøya**, Porsgrunn kommune. Besøk: 02.09.1993 og 14.07.1994; ca. 290 taksa. Alle funn er fra den varierte vestsida. Her er beskytta strandvegetasjon, eutrof sumpskog, edelløvsog og variert kulturmark.

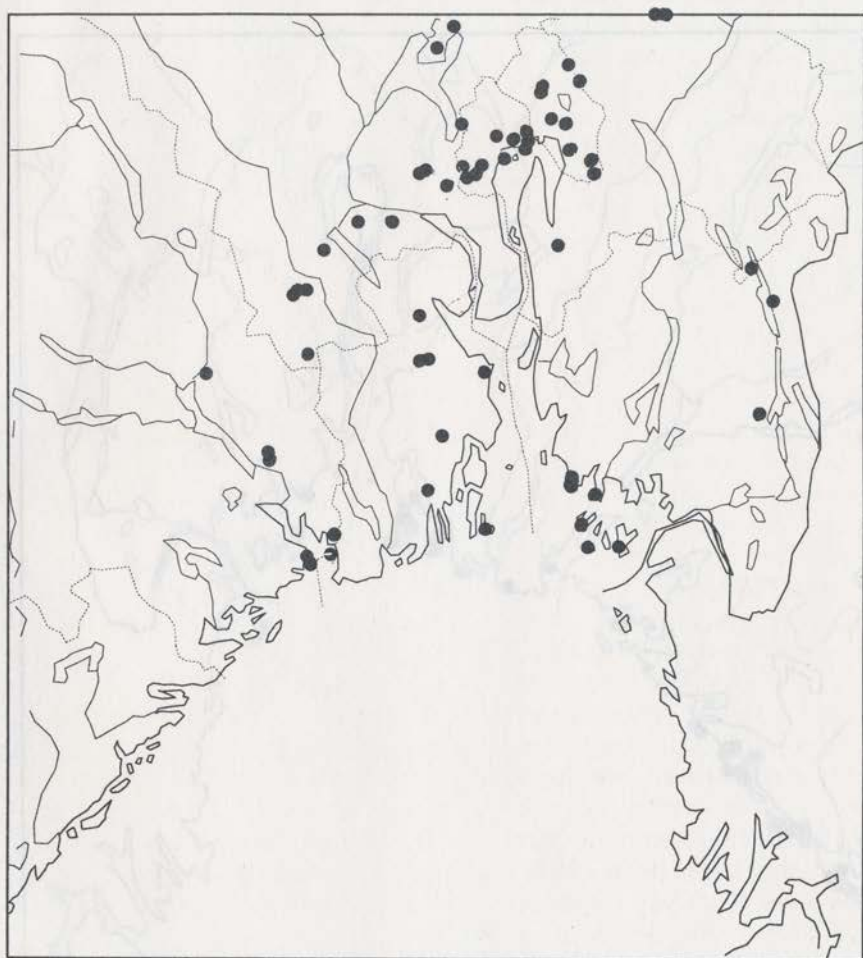
Taglstarr, *Carex appropinquata*. I sumpskog i Skutevika (NL 466,428). I midtre del av skogen, der vanlig bjørk er dominerende treslag, er feltsjiktet stedvis dominert av høye langstarr- og taglstarrtuer. Dette arealet dekker minst 200 m². I forsenkningene mellom tuene er myrtelg vanlig. I de fuktigste delene av sumpskogen, ut mot Skutevika, vokser også mye myrtelg foruten et tyvetalls individer dronningstarr. Sump-skogen synes å være i gjengroing. Det er påfallende at store populasjoner av noe lyskrevende arter som myrtelg og taglstarr vokser i tett skog. Det kan også synes som om takrør er i ferd med å spre seg inn i skogen.

Taglstarr har en nordøstlig utbredelse i Norge (Lid & Lid 1994). Forekomstene i Bamble kommune (Fig. 5) er sørvestgrense for arten.

Hjortetrøst, *Eupatorium cannabinum*. Tre små forekomster innerst i Jordsbukta og Slepevika (NL 470,422):

1: Helt nede ved strandkanten, på øst-sida av den søndre delen av Jordsbukta (NL 470,424), i kanten av strandskogen, ut mot sandstranda, i alt omtrent fem individer over en strekning på ca. 20 m.

2: Innerst i Slepevika, rett inn for stranda, én ca. 1,5 x 10 m stor klon;

Figur 5. Den kjente utbredelsen for tagl Starr (*Carex appropinquata*) på det sørlige Østlandet.

Figur 6. Den kjente utbredelsen for lundhengeaks (*Melica uniflora*) på det sørlige Østlandet.

noe lengre inn bak et belte av takrør én klon på ca. 5 x 2 m.

3: På Jordsbuktsiden av eidet innenfor et belte av takrør vokser én klon på ca. 2 x 5 m. Se under (4) "Kammerfoss" for generell omtale av hjortetrøst.

Lundhengeaks, *Melica uniflora*. På østsida av stien, i skogkanten, rett nord for sandstranda i nordre del av Jordsbukta (NL 468,425). Én liten klon.

Lundhengeaks er en utpreget sørlandsplante med nordgrense i munningen av Oslofjorden (Lid & Lid 1994). Langs Telemarkskysten er det fra før kun to eldre funn fra Skåtøy (Fig. 6).

(3) Åsstranda - Gravastranda, Porsgrunn kommune. Besøk: 14.07 og 15.07.1994. Ca. 250 taksa (fra Gravastranda til Saltbuodden).

Figur 7. Hartmansstarr (*Carex hartmanii*) på kalkbergene på Åsstranda, Porsgrunn kommune. Foto: A. Often 15.07.1994.

Hartmansstarr, *Carex hartmanii*. Hartmansstarr vokser på de nedre kalkbergene (opp til ca. 50 m opp fra sjøen), ca. 100 m sør for bebyggelsen på Åsstranda (NL 369,504; Fig. 7). Det er flere små

bestander i grunne forsenkninger innenfor et areal på ca. 100 x 30 m. Tørrberg deler opp bestandene. Det synes å være flere enn 50 individer. Følgende fire bestander ble observert:

1: Ca. 5 x 2 m: Sesongfuktig, forholdsvis grunn forsenkning. Sammen med hartmansstarr vokser bl.a. hvitveis, akeleie, tepperot, teiebær, mjøduert, skogfiol, hvitmaure, krusfrø, engknoppurt, liljekonvall, hjertegras, hengeaks og blåtopp, i tillegg noen småbusker av rognasal og trollhegg.

2: Tre andre arealer, 9 x 3 m, 7 x 2 m og 5 x 1 m med lignende vegetasjon som (1).

3: Ca. 10 x 1 m: En skrå, forholdsvis tørr kalkbenk med mye kanelrose, dvergmispel og krattalant.

4: Ett individ i en skråning med mye blodstorkenebb og liljekonvall, med kransmose dominerende i bunnsjiktet. Vi fant ikke blåstarr eller engstarr voksende sammen med hartmansstarr. Dette var påfallende da begge artene er vanlige på lokaliteten.

Hartmansstarr regnes for en sårbar art på nasjonalt plan (se f. eks. Lid & Lid 1994 eller Størkersen 1992). Utbredelsen er begrenset til det søndre Østlandet. Den er basekrevende, og var sannsynligvis begunstiget av det gamle, ekstensive åkerbruket med beite og utmarkslått.

Hartmansstarr har få, gamle lokaliteter fra nedre Telemark, og den er ikke observert i senere tid (Roger Halvorsen, pers. medd.).

Ved Botanisk museum, Oslo, er det fire belegg fra Grenland, alle fra Eidangerområdet:

- (1) Porsgrunn: Eidanger, Stranden, myrlendt sted på kalk ved sjøen; 28/08 1951; Per Størmer
- (2) Porsgrunn: Eidanger, Stranden, nær Skjelbukta; 28/08 1951; Per Størmer
- (3) Porsgrunn: Eidanger, Herøen v. Porsgrund; 04/06 1915; Ivar Jørstad
- (4) Porsgrunn: Porsgrund paa Landtungen imellom Frierfjord og Øienkast; 1838; Mathias N. Blytt

(4) Kammerfoss, Kragerø kommune. Besøk: 28.08.1993 (AO & TB). 31.08.1994 (TB & Tore Kjærra). Ca. 200 taksa.

Hjortetrøst, *Eupatorium cannabinum*. På nordvestsiden av Sluppan (NL 212,267) vokser hjortetrøst på tre punkter over en strekning på ca. 80 m. Hver forekomst dekker bare noen få m², og består sannsynligvis av bare ett individ.

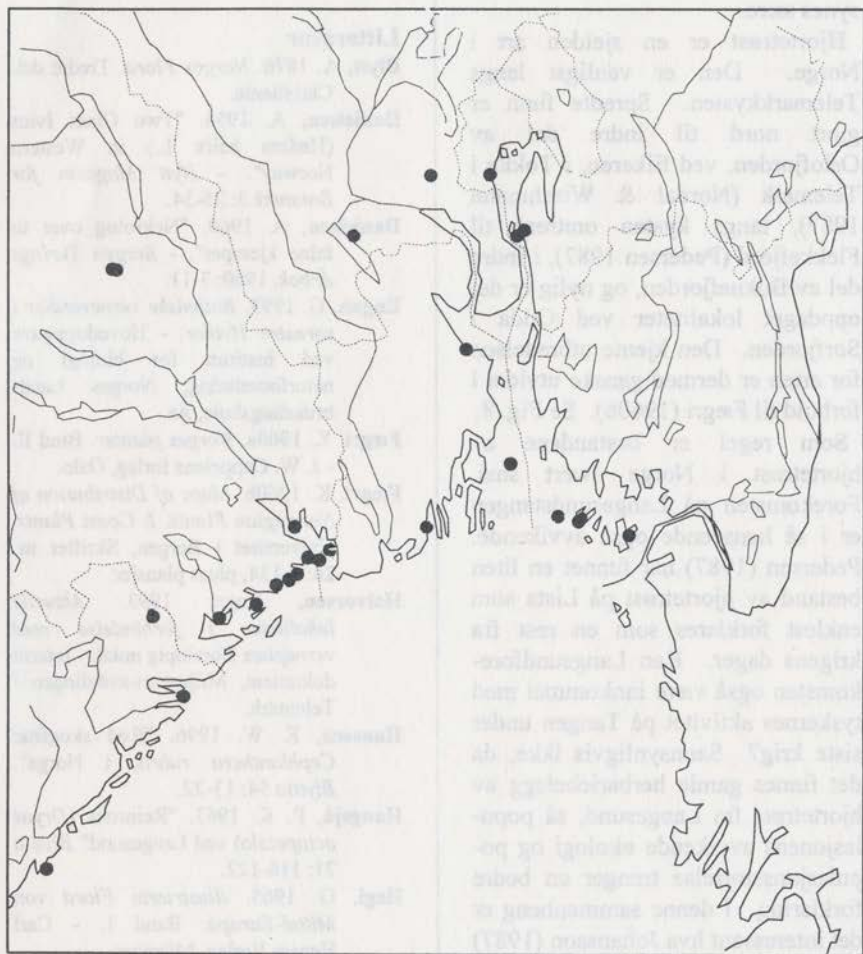
1: Den nordøstre forekomsten består av ca. 40 skudd over et areal på ca. 1,5 m². To av skuddene bar frukt i 1993. Lokaliteten ligger rett nedenfor en lav skrent, ca. 4 m over vannspeilet i Sluppan. Voksestedet er en forholdsvis bratt rasmark (av knyttneve- til hodestore steiner). Tredekningen er ca. 60%, og utgjøres av gran, osp, rogn, norsk asal og ask. Feltsjiktet er glissent. I umiddelbar nærhet til hjortetrøst

vokser einstape, bringebær, en morellbusk, bergmynte, blåknapp, liljekonvall og breiflangre.

2: Denne lokaliteten ligger ca. 30 m sørvest for lokalitet (1). Den består av ca. 40 skudd som dekker et areal på ca. 1 m². Tre skudd bar frukt i 1993. Lokaliteten ligger ca. 1,5 m over Sluppan, i forholdsvis flatt lende. Tredekningen er ca. 10%. I umiddelbar nærhet til hjortetrøst vokser osp, bustnype, trollhegg, krossved, blåtopp og liljekonvall.

3: Den siste forekomsten er ca. 50 m. lengre mot sørvest, helt nede ved Sluppan, og er dermed opplagt utsatt for stående fuktighet. Arten finnes over et areal på ca. 6 m². Noen skudd er påfallende lange, opp til 1,4 m - mye lengre enn noen av skuddene på lokalitet (1) og (2). Tredekningen er ca. 90% og utgjøres av osp, svartor og ask. Hjortetrøstskuddene er mer eller mindre innklemt i trollheggkratt. I feltsjiktet vokser ellers blåveis, mjødurt, jordbær, blåtopp og breiflangre.

De fleste botanikere omtaler hjortetrøst som en næringskrevende og fuktelskende skogkantplante, f.eks. Fægri (1960a): "*Vokser i fuktig, næringsrik jord, ofte nær kilder, og for det meste i kratt og skog*"; Fægri (1960b): "*Moist soil on the edge of deciduous forests*"; Lid & Lid (1994): "*Vasskantar og fuktige skogkantar, næringsrik grunn*". Disse beskrivelsene passer godt med økologien ved Kammerfoss og på Håøya, mens vokse-

Figur 8. Den kjente utbredelsen for hjortetrost (*Eupatorium cannabinum*) på det sørlige Østlandet.

stedene på de eksponerte kalkklippene på Langesundstangen synes sære.

Hjortetrøst er en sjelden art i Norge. Den er vanligst langs Telemarkkysten. Spredte funn er gjort nord til indre del av Oslofjorden, ved Eikeren, i Tokke i Telemark (Nordal & Wischmann 1987), langs kysten omtrent til Flekkefjord (Pedersen 1987), i indre del av Boknafjorden, og nylig er det oppdaget lokaliteter ved Odda i Sørfjorden. Den kjente utbredelsen for arten er dermed ganske utvidet i forhold til Fægri (1960b). Se Fig. 8.

Som regel er bestandene av hjortetrøst i Norge svært små. Forekomsten på Langesundstangen er i så henseende også avvikende. Pedersen (1987) har funnet en liten bestand av hjortetrøst på Lista som enklest forklares som en rest fra krigens dager. Kan Langesundforekomsten også være innkommet med tyskernes aktivitet på Tangen under siste krig? Sannsynligvis ikke, da det finnes gamle herbariebelegg av hjortetrøst fra Langesund, så populasjonens avvikende økologi og populasjonsstørrelse trenger en bedre forklaring. I denne sammenheng er det interessant hva Johansson (1987) skriver om hjortetrøst fra Sveriges vestkyst: "Växer också vid stränder och i strandnära blochmarker på utskären". Dette er ganske godt i samsvar med slik hjortetrøst vokser på Langesundstangen, og det sannsynliggjør dermed at dette er en nordlig utpost av

en noe mere sørlig habitattype for arten.

Litteratur

- Blytt, A. 1876. *Norges Flora*. Tredie del. Christiania.
- Danielsen, A. 1954. "Two Giant Ivies (*Hedera helix* L.) in Western Norway". - *Nytt Magasin for Botanikk* 3: 25-34.
- Danielsen, A. 1960. "Nekrolog over to falne kjemper". - *Bergen Turlags Arbok*, 1960: 3-11.
- Engan, G. 1993. *Botaniske verneverdier i sørøstre Hvaler*. - Hovedoppgave ved Institutt for biologi og naturforvaltning, Norges Landbrukskøleskole, Ås.
- Fægri, K. 1960a. *Norges planter*. Bind II. - J. W. Cappelen's forlag, Oslo.
- Fægri, K. 1960b. *Maps of Distribution of Norwegian Plants. I: Coast Plants*. Universitet i Bergen, Skrifter nr. 26: 1-134, pluss plansjer.
- Halvorsen, Roger 1993. *Aktuelle lokaliteter i forbindelse med verneplan*. Foreløpig notat. - Internt dokument, Miljøvern-avdelingen i Telemark.
- Hanssen, E. W. 1996. "Rød skogfrue *Cephalanthera rubra*, i Norge". *Blyttia* 54: 13-22.
- Haugsjå, P. K. 1963. "Reinrosa (*Dryas octopetala*) ved Langesund" *Blyttia* 21: 116-122.
- Hegi, G. 1965. *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*. Band I. - Carl Hanser Verlag, München.
- Hulten, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants north of the Tropic of Cancer*. Koeltz scientific books, Königstein.
- Hylander, 1943. "Die Grassamen-einkömmliche schwedisher Parke mit besonderer Berücksichtigung der *Hieracia Silvaticiformia*". - *Symbolae Botanicae Upsaliensis* VII: 1. Uppsala.

- Johansen, Ø.** 1986. "Ny østgrense for dvergsmyle (*Aira praecox*) i Norge". - *Blyttia* 44: 41-42.
- Johansson, K. -R.** 1987. *Skärågårdens växtvärld. Östkust och västkust.* Natur och Kultur, Stockholm.
- Lagerberg, T., Holmboe, J. & Nordhagen, R.** 1956. *Våre ville planter.* Bind V. Revidert og forøket utgave. Johan Grundt Tanum, Oslo.
- Lid, J. & Lid, D. T.** 1994. *Norsk flora,* 6. utgave ved Reidar Elven, Oslo.
- Lye, K. A. & Skarer, N.** 1992. "Kvitsmyle, *Aira caryophylla* L., ny for Norge". - *Blyttia* 50: 77-85.
- Nordal, I. & Wischmann, F.** 1987. "Nye norske høydegrensener for en del kystplanter i Hjartdal (Telemark)". *Blyttia* 45: 59-64.
- Nordhagen, R.** 1954. "Om gjennombruddet av den engelske landskapsstil i nordisk havekunst og dens betydning for Nordens flora". *Blyttia* 12: 37-101.
- Often, A. & Berg, T.** Manus. "Regional verneplan for Oslofjorden, Botaniske undersøkelser, Telemark og Buskerud fylker". Miljøvernavdelingen Østfold, v/ Geir Hardeng. Foreløpig rapport.
- Pedersen, O.** 1987. "Hjortetrøst (*Eupatorium cannabinum*) funnet ved Flekkefjord". - *Blyttia* 45: 119-120.
- Rune, O.** 1959. "Förändringar i norrlandsfloraen". *Sveriges natur.* Naturskyddsföreningens årbok 1959: 73-86.
- Skogen, A.** 1963. "Noen plantefunn fra Trøndelagskysten". *Blyttia* 21: 178-188.
- Stace, C.** 1992. *New Flora of the British Isles.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Størkersen, Ø. R.** (red.). "Truete arter i Norge. Norwegian Red List". *DN-Rapport* 1992-6.
- Størmer, P.** 1938. *Vegetationsstudien auf der Insel Håøya.* - Det Norske Videnskaps-Akademi, Oslo, Skrift-

er I: Matematisk-Naturvitenskapelig klasse, bind 2, nr. 9: 1-155.

Ordliste (tilføyet av redaksjonen)

- Nomenklatur:** Botanisk navnsetting
- Taksa** Felles betegnelse for de systematiske enhetene art; underart, varietet og hybrid (entall: takson)
- Feltsjikt:** Plantelag som er høyere enn bunnsjiktet, men lavere enn busksjiktet
- Vinterannuell:** Som spirer om høsten og blomstrer og visner neste sommer
- Mikroklima:** Klima innen et begrenset område
- Kollekt:** Eksemplar som er samlet inn
- Klon:** Vegetativt formet avkom som stammer fra ett individ
- Antropochor:** Som er spredt av mennesker
- Eutrof:** Næringsrik

SOMMERTANKER

Vi kommer stadig tilbake til Edith Holdens *Naturdagbok fra året 1906*. Så mye artig det er å lese der, og bildene er den rene fryd å se på! Sankthansdagen det året skriver hun:

"Det er en gammel overtro om gjøkens galing ... Hvis du, når du hører gjøken, begynner å løpe og teller gjøkens rop, og fortsetter å løpe til du er utenfor hørevidde, kan du legge så mange år til livet ditt som du teller rop - det er iallfall det de gamle konene i Devonshire forteller deg."

GODBITENE I TELEMARKS-FLORAEN: KJEMPESOLEIE, *Ranunculus lingua* L.

Av Roger Halvorsen

Kjempesoleie ny for Telemark

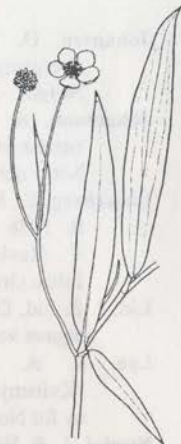
I Blyttia nr. 13, hefte 2, kom Johannes Lid med en av sine mange meddelelser om nyfunn i norsk flora. På s. 44 kan man lese følgende:

"Ranunculus lingua L. Kjempesoleie. Eidanger: Nordsida av Lundevatnet (ved Bjørkedal stasjon) 20. juli 1953 Karl N. Eriksen. Dette er første gongen kjempesoleia er meldt frå Telemark. I Lundevatnet veks den saman med takrøyr, flaskestorr, pollsevak og kattehale."

Siden er stedet besøkt fra tid til annen av botanikere; ikke minst medlemmer av TBF har vist sin interesse for arten. Den er siden også funnet i det nærliggende Flogstad tjernet, der hvor bekken fra Lundevann renner ut i dette.

En storvokst soleieart

Kjempesoleie er storvokst, opptil meteren høy, med lange og smale blad og en enorm blomst i forhold til alle sine norske slektninger. Fægri skriver at den kan minne litt om **grøftesoleie**, *R. flammula*, men, som han nevner: "Den er så mye høyere at den lett kjennes på det". Dessuten vokser kjempesoleie nesten rett opp, i motsetning

Kjempesoleie

til **grøftesoleien** som er mer krypende. Kjempesoleiens blomster blir opptil 3-4 cm i tverrmål, mens **grøftesoleien** har blomster med knapt en centimeter i tverrmål. Blomstringen finner sted et stykke utpå sommeren og fortsetter i alle fall til langt uti august.

Yngleskudd

Et annet typisk trekk hos kjempesoleie er at den på ettersommeren utvikler yngleskudd ved de nedre ledda på stengelen som utgår fra en krypende, tykk og hul rotstokk nede i gjørma. På disse korte skudda utvikles det et par småblad. Småskudda brytes av, gjerne sammen med småstykker av stengelen, og overvintrer i frisk tilstand. Disse kan fraktes med strømmen til nye voksesteder.

På dypt vann

Kjempesoleie vokser ofte på dypt vann, og da kan det opptre flytebladsformer som smale band. At arten kan vokse på dypt vann, fikk

vi erfare da den ble funnet i Flogstadjernet i Bjørkedalen. Flere av medlemmene skulle ut i dynnet for å se på blomstringen og ta bilder av den staselige blomsten. Torvene mellom takrørsvegetasjonen bar - såvidt - og vi beveget oss forsiktig utover. Den ivrigste av oss, Petter Eriksen, finneren Karl N. Eriksens barnebarn, ble litt for ivrig, og plutselig befant han seg på "dypt vann" til opp på brystkassa, med fotoapparatet høyt over hodet. Det gikk bra, og Petter fikk tatt sine bilder før vi dro oss i land igjen.

En sjelden plante som bare blir sjeldnere i Norge

Kjempesoleie har en utbredelse som går nedover kysten til Dypvåg i Aust-Agder, og den har et par voksesteder i Rogaland: Klepp og Stavanger. I alle fall på det siste stedet er den planta inn og siden utgått.

På Østlandet er mange av lokalitetene blitt ødelagt, og de nordligste er lokalisert rundt Stange. I Norge regnes arten som "sårbar", men trolig er forekomstene så få og små, og arten i så sterk tilbakegang, at kjempesoleie om kort tid vil kunne regnes i kategorien "direkte truet". Til gruppen "sårbare" regnes, i følge den norske "rødlista", *Truete arter i Norge* (DN-rapport 1992-6), arter "som er i tilbakegang med hensyn til antall eller utbredelse på grunn av direkte eller indirekte påvirkninger fra menneskets side. Gruppen omfatter også arter som fortsatt er

vanlige, men som synes å være utsatt for negative påvirkninger."

Stor forekomst i Hof i Vestfold

På sin ekskursjon til Hof i Vestfold i 1991, besøkte TBF trolig en av landets aller største lokaliteter av kjempesoleie. Langs Lian-elva, ikke langt fra Haslestad Bruk i Hof, finnes tette bestander av soleier langs elvebredden og utover et større våtmarksområde. Trolig dreier det seg årlig om flere tusen blomstrende stengler.

- men liten i Bjørkedalen

Forekomsten av kjempesoleie i Bjørkedalen er liten. TBF har vært flere ganger på utkikk etter planta i Lundevann, men det er ikke hvert år blomsten dukker opp. Egentlig er jo Bjørkedalslokaliteten to vel adskilte lokaliteter, men det kan være liten tvil om at eksemplarene i Flogstadjernet er en sekundær-lokalitet, og at yngleskudd sannsynligvis har fulgt bekken fra Lundevann.

Kjempesoleie

Hvordan kjempesoleie har kommet til Lunde vann og hvor lenge den har hatt tilhold her, er imidlertid et mysterium, og en kan bare gjette. At spredning med fugler kan være årsaken, er svært sannsynlig, og det er vel trolig at arten som burde ha gode voksebetingelser i både Lunde vann og Flogstad tjernet, har kommet hit relativt seint, siden det er så lite av den.

Ta turen for å se etter en av våre aller staseligste vannplanter!

Litteratur:

Lid, Johannes. 1955. "Nye plantefunn 1952-1954". *Blyttia* 13, h.2

Lid, Johannes. 1994. *Norsk flora*. 6. utgave ved Reidar Elven. Oslo.

Truete arter i Norge. DN-rapport 1992:6.

De to første illustrasjonene til denne artikkelen har vi sakset fra Lid, 5. utgave og den siste fra Teknologisk forlags *Illustrert flora*, 1992.

BALLASTBEDET (forts. fra s. 9)

at jordsmonnet i bedet ikke er det beste for noen planteslag.

Nylig er det plantet inn 17 nye arter i bedet. Mange av dem er blitt frøsådd fra frø vi har fått tilsendt fra Öland og Gotland. Plantene nevnes fortløpende: kornvalmue (*Papaver rhoeas*), brakkvalmue (*Papaver dubium*), kråkekarse (*Coronopus squamatus*), kvitdodre (*Berteroa incana*), steinsennep (*Diplotaxis tenuifolia*), fargerese (*Reseda luteola*), kronvikke (*Securigera varia*), småvortemelk (*Euphorbium exigua*), timerose (*Hibiscus trionum*), svartgallebær (*Bryonia alba*), nonsblom (*Anagallis arvensis*), kattemynte (*Nepeta cataria*), stepesalvie (*Salvia nemorosa*), bulmeurt (*Hyoscyamus niger*), flikkjempe (*Plantago coronopus*), svenskegras (*Sesleria caerulea*) og musebygg (*Hordeum murinum*).

Totalt finnes det nå ca. 40 forskjellige plantearter i ballastbedet.

Charlotte

Si det med
Blomster
Til ALLE anledninger

**Bryns
Blomster**

INTERFLORA

Stridsklev Ring 32
3929 Porsgrunn
Tlf. 35 51 11 00
Fax 35 51 55 20

INTERFLORA: 57 000 FAGFORRETNINGER I 136 LAND

NYFUNN:

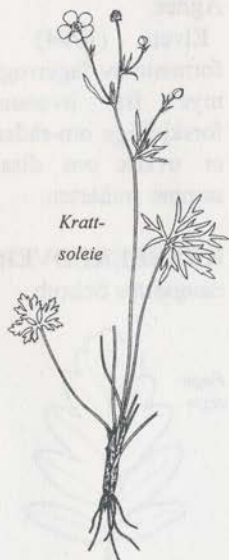
NYE PLANTEFUNN I TELEMARK 1996.

Av Roger Halvorsen.

I 1996 ble det gjort en rekke nye plantefunn i Telemark. De fleste av disse er arter som inngår i «Floraatlas for Telemark», men noen få er også arter som er direkte oppsøksvekkende. Noen av funna fra foreningens tur til Langesundsodden er også tatt med i en artikkel av Anders Often og Tore Berg om dette området. Denne er å finne et annet sted i dette heftet.

JUNKERBREGNE *Poly-stichum braunii* (Spenner) Fée.

Junkerbregne ble funnet i Versvik i Porsgrunn, på sørsida av bekken der den renner under veien som er lagt over den gamle isdemningen. Her sto et par tuer i relativt fuktig skog. Under-

tegnede var på leiting etter **falkbregne**, *P. aculeatum*, som er angitt her fra gammelt av, men denne arten ble ikke funnet.

Junkerbregne dukker stadig opp på nye steder i Telemark. Arten har en litt merkelig utbredelse i fylket, og det ser ikke ut til at den følger noe spesielt mønster i utbredelsen. Foruten forekomstene i Grenlandsområdet er den funnet i Kragerø, ved Tinnsjø i Notodden, i Drangedal, ved sørenden av Seljordsvatnet og endelig flere steder langs Bandak fra Kviteseid til Dalen. Her synes den å ha et lite «tyngdepunkt» i fylket vårt.

KRATTSOLEIE *Ranunculus polyanthemus* L.

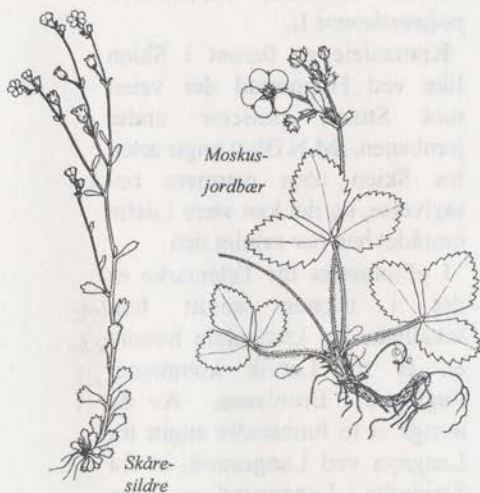
Krattsoleie er funnet i Skien like ved Hoppestad der veien mot Stulen passerer under jernbanen. M.N.Blytt angir arten fra Skien uten nærmere beskrivelse, og det kan være i dette området han har samlet den.

I «Floraatlas for Telemark» er det i teksten angitt fem lokaliteter av krattsoleie hvorav en er fra Larvik kommune: Fugleøya i Brunlanes. Av de øvrige er to funnsteder angitt fra Langøya ved Langesund, et fra Steinvika i Langesund og et fra Jomfruland i Kragerø. I «Flora grenmarenensis» (Dyring 1911) er

arten dessuten angitt fra Kragerø (funnet en gang av Ellingsen), og altså fra Skien, hvor M.N. Blytt har samlet den. I floraatlaslet er det imidlertid kommet med to prikker i Porsgrunn som ikke er med i teksten. Er det noen som kjenner til disse forekomstene?

SKÅRESILDRE *Saxifraga adscendens* L.

Skåresildre er nå funnet i Skien kommune. Den vokste i en bergskråning langs veien like vest for Tufta, der veien krysser jernbanelinja. Funnet ble gjort av Larvik lokallag forsommeren 1996. Arten hadde en ganske stor og rikholdig bestand, og lokaliteten synes å være den sørligst kjente forekomsten av arten i Norge. De nærmeste kjente forekomstene ligger i Kviteseid, Notodden og Seljord.

MOSKUSJORDBÆR *Fragaria moschata* Duch.

På TBF's Lårdalstur ble moskusjordbær funnet på Flekstveit, den gamle gården som ligger høyt over Bandak. Arten er tidligere funnet i veikanter nede i selve Lårdal.

Moskusjordbær er kjent fra en del lokaliteter i Telemark, og nesten alltid ligger disse nær opp til bebyggelse eller steder hvor det tidligere har vært bebyggelse. Det er neppe tvil om at de norske forekomstene er et resultat av spredning fra tidligere dyrking.

FAGERROGN *Sorbus meini-chii* (Lindeb.) T. Hedlund.

Fagerrogn ble funnet som ny art for Telemark på foreningens ekskursjon til Langesundsodden. Nærmeste voksested er Larvik i Vestfold. Arten er kjent fra en rekke voksesteder fra Akershus til Vestfold og dukker først opp igjen ved Lindesnes i Vest-Agder.

Elven (1994) skriver at formene av fagerrogn skiller seg mye fra hverandre i de forskjellige om-rådene, og at det er uvisst om disse hører til samme småarten.

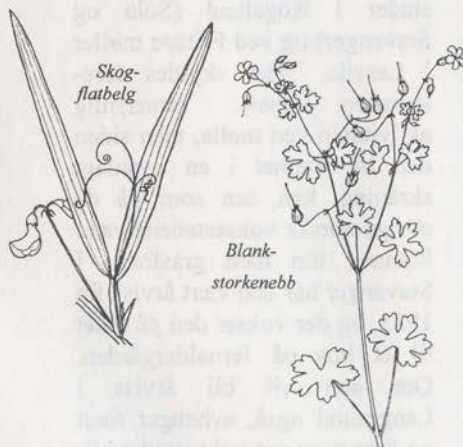
KRABBEKLØVER *Trifolium campestre* Schreb.

Krabbekløver er i floraatlasen registrert fra bare to steder i Telemark: Krogshavn i Lange-sund og Valberg i Kragerø. Arten er ikke av de vanligste i fylket vårt, men sannsynligvis er forekomstene flere enn hva floraatlasen antyder.

SKOGFLATBELG *Lathyrus sylvestris* L.

Skogflatbelg er kjent fra en hel rekke lokaliteter rundt om i fylket, fra kysten og opp til Tokke og Hjartdal. Sist sommer ble den funnet ikke langt fra Flekstveit, den gamle heigården på nordsida av Bandak. Arten er tidligere funnet opp til 540 m.o.h. i Gol, og funnet ved Flekstveit, som ligger ca. 600 m.o.h. kan dermed være ny norsk høydegrense.

BLANKSTORKENEBB
Geranium lucidum L.

Også blankstorkenebb ble funnet på sommerens skjær-

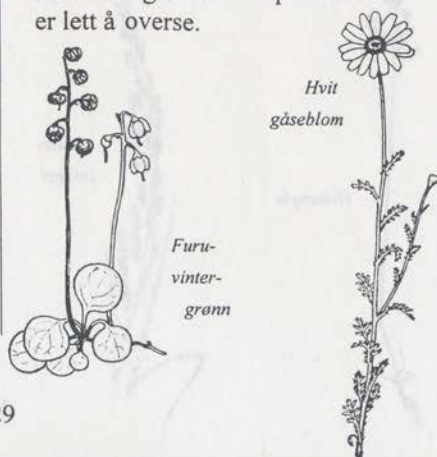
gårdstur til Arøya, i en bergvegg inntil en dyrket åkerlapp helt sør på øya.

I Telemark har blankstorkenebb hovedutbredelsen i kyststrøk og finnes mange steder i Kragerø og i Grenland. Utenfor disse områdene er den bare kjent fra tre kommuner: Seljord, Siljan og Drangedal. Den er funnet bare et sted i hver av disse kommunene.

Hos Fægri (1960) går det tydelig fram at arten er en utpreget kystplante i Norge med noen få forekomster i innlandet. Trolig er forekomsten i Seljord nær artens kjente innergrense i Norge. På Vestlandet går den langt inn i fjordområdene.

FURUVINTERGRØNN *Pyrola chlorantha* Sw.

Flere bestander av furuvintergrønn ble sist sommer sett i Lårdal, ikke langt fra Sjausel. Denne fine arten er funnet i Tokke flere steder tidligere, men den er ikke registrert i dette området. Arten har en spredt utbredelse i Telemark, men det er rimelig å anta at furuvintergrønn er en plante som er lett å overse.

HVIT GÅSEBLOM *Anthemis arvensis* L.

Hvit gåseblom er en art som trolig lett kan bli oversett. TBF fant den på Langesundsodden på ekskursjonen dit sist sommer. Her vokste den på vollene over en av de gamle kanonstillingene. Arten er registrert i floraatlasen fra bare sju lokaliteter, og dette kan umulig være representativt for denne arten i fylket vårt.

HVITSMYLE *Aira caryophylla* L.

Hvitsmyle ble funnet i 1993 på Langesundsodden av Often og Berg. (Se deres artikkel i dette nummeret!) Her har den sannsynligvis kommet inn med grasfrø som er blitt brukt på kanonstillingene i forbindelse med de militære anlegga. (Se ellers takfaks og musesvingel!) TBF fikk se arten på sin ekskursjon til Langesundsodden i 1996.

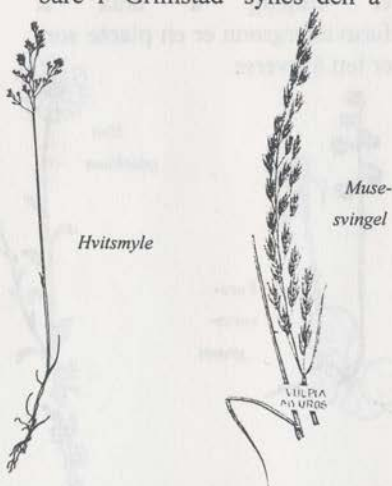
Hvitsmyle er kjent fra før på et fåtall lokaliteter her i landet, og bare i Grimstad synes den å

kunne være opprinnelig viltvoksende. Den er ellers funnet i Stavanger (1954) og Farsund (1954), men ingen av disse voksestedene er helt kjent i dag. Arten er vanlig i Danmark og er spredt i Sør-Sverige.

MUSESvingel *Vulpia myuros* (L.) C.C.Gmelin

Musesvingel ble funnet som ny art for Telemark på en av kanonstillingene inne på det militære området på Langesundsodden da TBF besøkte stedet sist sommer. Det ble funnet en hel del småtuer sammen med bl.a. takfaks, *Bromus tectorum*, og hvitsmyle, *Aira caryophylla*.

Musesvingel er i Norge tidligere bare funnet i Oslo, to steder i Rogaland (Sola og Stavanger) og ved Fritzøe møller i Larvik. Her skyldes forekomsten mest sannsynlig aktiviteten ved mølla, men siden den ble funnet i en nyanlagt skråning, kan den som på de øvrige norske voksestedene være kommet inn med grasfrø. I Stavanger har den vært årviss fra 1983, og der vokser den på taket til et hus på Jernaldergården. Om den vil bli årviss i Langesund også, avhenger først og fremst av om voksestedet blir liggende urørt. I motsatt fall vil den dele skjebne med hvitsmyle som vokser på samme sted.

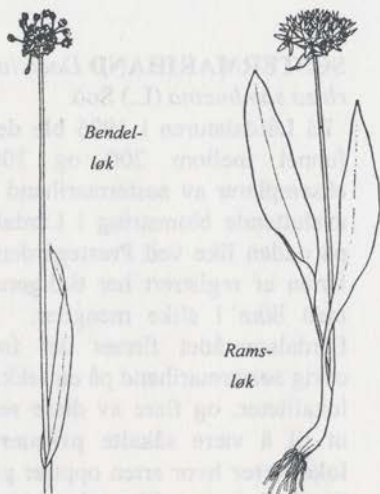
BENDELLØK *Allium scorodoprasum* L.

Bendelløk ble funnet på Arøya i Kragerø på TBF's skjærgårdstur sommeren 96. Dette er artens sjette kjente voksested i Telemark. Den er tidligere funnet fire ganger i Kragerø kommune og en gang i Porsgrunn (Åsstranda) hvor den kan være innplantet. Porsgrunns-forekomsten er for øvrig noe merkelig i formen og burde bli gått nærmere etter i sømmene.

I Kragerø, så vel som mange andre steder langs kysten, kan en mistenke arten for å være innkommet med ballast, f.eks. på Citadelløya i Larvik kommune. Arten ble funnet første gang i Norge nettopp i Larvik. Her fant M.N.Blytt den i 1829. Fægri (1960) antyder at arten kan være spredd via gammel dyrking, noe som kan forklare at mange av lokalitetene ligger på øyer hvor det har vært bebyggelse. Nordhagen (1952) er inne på det samme. For lokalitetene i Telemark stemmer dette bildet siden alle ligger nær bebyggelse.

RAMSLØK *Allium ursinum* L.

Ramsløk ble påvist sist sommer i Versvik i Porsgrunn hvor den vokser på nordsida av bekken like nedenfor der veien går over den gamle isdemningen. Arten er relativt sjelden på våre kanter, og den er tidligere kjent fra Telemark på kun fire lokaliteter,

alle beliggende i Grenlandsområdet. Den er dessuten også funnet i en stor bestand på Gjeterøya i Larvik, ei øy som ligger innenfor det kambrosilurske systemet og som på mange måter hører naturlig inn i området som «Floraatlas for Telemark» omfatter.

ASPARGES *Asparagus officinalis* L.

Hos oss er asparges en utpreget strandplante som er funnet på et fåtall lokaliteter langs kysten. Den ble funnet i ei strand helt på sørspissen av Arøya i Kragerø kommune på skjærgårdsturen sist sommer. Den er kjent fra bare fem voksesteder i Telemark i dag, men Dyring (1911) angir den også fra ytterligere et sted i Kragerø. Trolig er arten oversett på Telemarkskysten.

Asparges

SØSTERMARIHAND *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó.

På Lårdalsturen i 1996 ble det funnet mellom 200 og 300 eksemplarer av søstermarihand i avsluttende blomstring i Lårdal, på odden like ved Prestegården. Arten er registrert her tidligere, men ikke i slike mengder. I Lårdalsområdet finnes det for øvrig søstermarihand på en rekke lokaliteter, og flere av disse ser ut til å være såkalte **primær-lokaliteter** hvor arten opptrer på berghyller og liknende typer voksesteder uten særlig konkurranse fra annen vegetasjon.

Søster-
marihand

Fuglereir

FUGLEREIR *Neottia nidus-avis* (L.) Rich.

På turen til Langesundsodden ble det gledelig nok funnet 6 eksemplarer av fuglereir i blomst. Disse vokste under hassel, *Corylus avellana*, inntil

en av veiene som går gjennom området. Vaktmannen på stedet kunne fortelle at han hadde lagt merke til den underlige planta tidligere, og han mente også å ha sett den flere andre steder i området.

Illustrasjonene

Alle bildene i artikkelen er tatt fra Lids 5. utgave med følgende unntak: Krattsleie er fra Lids 6. utgave og Musesvingel er fra: Keble Martin, W. 1965. *The concise British flora*. George Rainbird. London.

SOMMERTANKER

Vi siterer igjen fra *Naturdagbok fra året 1906*. En dag i juni kan vi lese:

"Gikk en lang tur på landet. ... Overalt var veiene duftende av villroser og kaprifolium, og brisen kom mot oss over hekkene mett med duften av kløverengene og gressbakkene. ... Jeg fant mjødurt i blomst mange steder, plukket blåkoll og blodtopp blant stråene på engen, og trollhegg og de hvite, voksaktige blomstene av slyngrosen fra hekkene. Vi satte oss ned og spiste under hekken ... mens et par opprømte rødstruper kvitret og flakset i buskene rundt oss, tydeligvis meget nysgjerrige på hva vi var ute for nede på deres hjørne av jorden."

De kommer når du minst aner det...

...midt på natten, mens du er ute og handler eller mens du er på ferie.

Høysesong har de i påsken og i sommerferien.

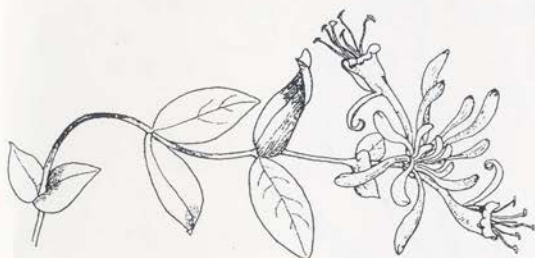
Har DU råd til å la dem herje fritt?

Med Falken innbruddsalarm reduserer du risikoen for innbrudd med mer enn 90%!

La oss foreta en gratis og uforpliktende sikkerhetsbefaring av din bolig. Vi vurderer behovet for alarm, sikkerhetslåser og sikring av vinduer.

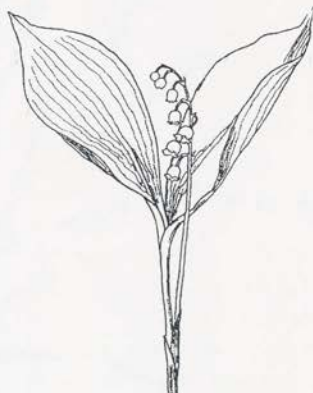
**RING OSS PÅ TELEFON
35 55 80 00**

Jnger-Lise Skoe
Parfumeri

Tlf. 35 55 14 29 - 3915 Porsgrunn

Liljekonvall og vivendell! - Vi konkurrerer ikke med naturens dufter
- men forsøk oss likevel!

INNHOOLD

	side
Nå, dikt av <i>Gunnar Bull Gundersen</i>	1
Fra Redaksjonen	2
Botanisk odysse i myter, magi och litteratur, av <i>Harry Andersson</i>	3
Ballastbedet, av <i>Charlotte Bakke</i>	9
Hvitsmyle og andre plantefunn langs Telemarkkysten, somrene 1993, 1994 og 1996, av <i>Anders Oftan og Tore Berg</i>	10
Sommertanker	23
Godbitene i Telemarks-floraen: Kjempesoleie, <i>Ranunculus lingua</i> , av <i>Roger Halvorsen</i>	24
Nye plantefunn i Telemark 1996, av <i>Roger Halvorsen</i>	27
Sommertanker	32

